

SAKSFRAMLEGG

Til:
Universitetsstyret

Møtedato:
11.09.2019

Sak:

Føringer for arbeid med bærekraft og miljøledelse

Innstilling til vedtak:

Innstilling til vedtak:

1. UiT skal ha ambisiøse mål for sitt miljøarbeid. Målene skal gå utover de forpliktelsene som fremgår av nasjonal lovgivning knyttet til klima og naturmangfold.
2. Universitetsdirektøren bes om å ferdigstille et endelig forslag til en handlingsplan som skal inneholde systematiske tiltak for reduksjon av klimautslipp og ivaretagelse av biologisk mangfold innenfor hovedkategoriene som er redegjort for i saksframlegget.
3. I arbeidet med tiltaksplanen skal det vurderes hva som vil kreves av tiltak om UiT skal kunne halvere sitt klimaavtrykk innen 2025 og nærme seg nullutslipp innen 2030.
4. Tiltak som allerede er igangsatt, eller som kan startes opp uten omfattende utredninger og endringer av fastlagte budsjетtrammer, skal implementeres umiddelbart og trenger ikke å avvente styrets endelige godkjenning av handlingsplanen.

Bakgrunn:

I denne saken ber universitetsdirektøren styret om å fastsette overordnede ambisjoner og føringer for UiTs videre arbeid med en ny handlingsplan for bærekraft og miljøledelse. Bakgrunnen er at den forrige handlingsplanen for miljøledelse er utgått på dato og at styret i virksomhetsplanen for 2019 har fastsatt at det skal lages «*en egen tiltaksplan for bedre drift av institusjonen i henhold til de miljørettede bærekraftsmålene til FN*»¹.

Med de «miljørettede bærekraftsmålene» er det naturlig å regne disse fire:

- 12. "Sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre"
- 13. "Handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem"
- 14. "Bevare og bruke hav og marine ressurser på en måte som fremmer bærekraftig utvikling"
- 15. "Beskytte, gjenopprette og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe ørkenspredning, stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av artsmangfold"

¹ Saken omhandler utelukkende driften av UiT og tar derfor ikke opp universitetets bidrag til bærekraft gjennom undervisning og forskning. Både universitetsstyret, rektor og fakultetene har igangsatt en rekke aktiviteter som knytter bærekraft til kjernevirksomheten. Disse vil ikke omtales videre i dette saksframlegget.

UiTs forrige handlingsplan for miljøledelse ble vedtatt av universitetsstyret i 2014. Planen omfatter målsetninger og tiltak innenfor følgende områder:

- Energi/bygg
- Innkjøp
- Transport
- Avfall
- Informasjonstiltak

Universitetsdirektøren mener at også en ny handlingsplan kan ta utgangspunkt i disse hovedområdene, bl.a. fordi de sammenfaller med de viktigste kategoriene for institusjonens utslipp av klimagasser (se nedenfor). Både målbildet og tiltakene innenfor hvert av områdene må imidlertid revideres betydelig. Kunnskapen omkring omfang og konsekvenser av menneskeskapte klimaendringer og andre miljøutfordringer, har økt vesentlig siden 2014. Det er i den samme tidsperioden også kommet på plass internasjonale avtaler og nasjonal lovgivning med forpliktelser som UiT må ta høyde for, og det er skapt en offentlig debatt omkring klima- og miljøspørsmål der studenter og universitetsansatte er sterkt engasjerte. I utformingen av en fremtidsrettet handlingsplan for UiT må målene derfor bli mer ambisiøse og tiltakene langt mer omfattende og handlingsrettede. Planen fra forrige periode gjenspeiler verken alvoret i vår tids miljøutfordringer eller dagens norske lovgivning. Fordi det er så åpenbart at den forrige handlingsplanen ikke kan videreføres vil det ikke bli brukt tid på en nærmere gjennomgang av denne. Planen er likevel lagt ved saken.

Norges miljøforpliktelser og debatten om universitetenes bidrag

Klimakrisen er vår tids største globale utfordring og Norge har ratifisert den internasjonale avtalen som ble vedtatt under klimatoppmøtet i Paris i 2015. Avtalen forplikter medlemslandene til å begrense global oppvarming til godt under 2 °C, og helst ikke over 1,5 °C, sammenliknet med førindustriell tid. I forlengelsen av Parisavtalen har Stortinget fastsatt prosentvise mål for norsk klimapolitikk. Langsiktige målsetninger for 2030 og 2050 er [skrevet inn i en egen klimalov](#), som trådte i kraft 1. januar 2018. Norge skal ifølge loven redusere klimagassutslippene med minst 40 prosent i 2030 sammenliknet med nivået i 1990. For 2050 skal målet være en reduksjon av klimagassutslippene med 80 til 95 prosent i forhold til 1990. Det betyr at Stortinget har besluttet at Norge skal bli et såkalt lavutslippssamfunn i 2050. I praksis vil dette kreve store og raske utslippskutt som omfatter alle sektorer og samfunnsområder. Det norske utslippsnivået er så langt ikke blitt vesentlig redusert. Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at norske utslipp fortsatt ligger over nivået for 1990².

Et annen kritisk miljøutfordring som de senere år er blitt omfattet av internasjonale avtaler og nasjonal lovgivning, dreier seg om truslene mot det biologiske mangfoldet.. Biologisk mangfold (også kalt naturmangfold, biomangfold eller biodiversitet) er et begrep som brukes for å beskrive variasjonen av alt liv som finnes på jorda. Biologisk mangfold er avgjørende for menneskelig velferd og en kritisk faktor for bla. pollinering, klimaregulering, flombeskyttelse, jordfruktbarhet og produksjon av mat, drivstoff, fiberstoff og medisiner. I FNs rapport om verdens naturtilstand (IPBES, 2019) blir det påpekt at tapet av biologisk mangfold er en katastrofe og at gjennomgripende samfunnsendringer må til for å nå målet om å sikre naturen som livsgrunnlag for kommende generasjoner. I Norge har Stortinget vedtatt en egen Lov om naturmangfold. Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser skal tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag

² <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/klimagassn/aar-forelopige/2019-06-03?fane=tabell&sort=nummer&tabell=388180>

for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur. Loven inneholder noen sentrale prinsipper som legges til grunn ved myndighetsutøving etter naturmangfoldloven og annen lov, ved tildeling av offentlige tilskudd og når det offentlige forvalter fast eiendom. Det gjelder følgende prinsipper:

- Kunnskapsgrunnlaget
- føre-var-prinsippet
- Samlet belastning
- Kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver
- Miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder

Universitets- og høyskolesektoren i Norge har et samlet campusareal på 3,4 millioner kvadratmeter, og omfatter om lag 300 000 studenter og 38 000 årsverk. UH-sektoren utgjør dermed en betydelig del av norsk statlig sektor (om lag 30%), og det er opplagt at UiT og andre universiteter må yte vesentlige bidrag dersom Norge skal kunne oppfylle sine inngåtte forpliktelser, både knyttet til klima- og naturmangfold.

I den internasjonale og nasjonale debatten om klimautfordringene har mange tatt til ordet for at universitetene ikke bare bør ta sin proporsjonale andel av utslippskuttene, men at de må gå foran i arbeidet med å redusere klimautslipp, og at det er rimelig at målsetningene for reduksjon av klimaavtrykket til UH-sektoren bør være mer ambisiøse enn for andre sektorer i staten.

I Norge har minister for forskning- og høyere utdanning, Iselin Nybø, ved en rekke anledninger fremholdt at hun forventer at universitetene blir foregangsinstitusjoner i arbeidet med å redusere egne klimautslipp. Ministeren har også varslet at departementet vil ta initiativ til en konkurranse mellom institusjonene om å kutte mest i sine klimagassutslipp. Det er så langt ikke klart hvordan denne konkurransen vil innrettes, men i et intervju med Khrono 28. juni 2019 uttalte statsråden at UH-sektoren «bør bli den grønneste sektoren av alle».

Tilsvarende ambisjoner har kommet til uttrykk i en serie opprop blant ansatte og studenter ved norske universitet. Inspirert av et tilsvarende svensk initiativ startet ansatte ved UiT i 2019 et fellesopprom der norske universiteter, høyskoler og forskningsinstitusjoner ble oppfordret «*til å gå foran i klimakampen ved å forplikte seg til å gjennomføre kutt i klimagassutslipp i egen virksomhet på minimum 50 prosent senest 2025, med sikte på nære nullutslipp innen 2030*»³. UiTs rektor, Anne Husebakk, er blant dem som har frontet denne appellen i media. Oppropet inneholder også et knippe med forslag til konkrete tiltak universitetene anmodes om å gjennomføre for å redusere sitt klimaavtrykk.

Flere av universitetene i den norske UH-sektoren har allerede fastsatt mål for egen virksomhet som går langt utover kravene i den norske klimalovgivning. Universitetet i Bergen, NTNU, Universitetet i Oslo og OsloMet har gjennom sitt medlemskap i det nordiske bærekraftsamarbeidet «Nordic Sustainable Campus Network» sluttet seg til en internasjonal erklæring der de bl.a. forplikter seg på å arbeide for å bli karbonnøytrale innen 2030, og aller senest i 2050. Ved UiB har en egen komite anbefalt at UiB skal bli karbonnøytral innen 2030 ved å gjøre reelle kutt i sin klimapåvirkning på 10-20% årlig frem mot 2030.

³ <https://www.opprop.net/visveien>

Forventningene om at universitetene skal være foregangsinstitusjoner begrunnes gjennomgående med at det er rimelig at institusjoner som utvikler og formidler kunnskap om klimakrisen og dens dramatiske følger, har et særskilt ansvar for å handle i overensstemmelse med denne kunnskapen. Dette fremføres ikke bare som et sterkt normativt argument i seg selv, men vurderes også som avgjørende med tanke på universitetene og forskersamfunnenes troverdighet. For UiTs del knyttes denne argumentasjonen også til universitetets beliggenhet og status som et arktisk universitet. Det er dokumentert at oppvarmingen i Arktis skjer over dobbelt så raskt som andre steder på kloden, og en rekke av UiTs mest fremtredende forskningsprosjekter er rettet mot klimaendringer i nord og konsekvensene disse har lokalt og globalt.

Det har ikke vært tilsvarende oppmerksomhet omkring universitetenes rolle i arbeidet med å fremme naturmangfold, men i prinsippet kan nøyaktig den samme begrunnelsen gis for at universitetene også bør være foregangsinstitusjoner på dette feltet: Det er universitetene som utvikler og forvalter mye av kunnskapen om betydningen av biodiversitet og de katastrofale følgene det vil få om truslene mot naturmangfoldet ikke tas på alvor.

Det vil ikke være ukomplisert for UiT å forplikte seg selv på ambisiøse klimamål som går utover kravene i nasjonal lovgivning. Alle institusjoner som tar mål av seg til å gå i front på dette feltet vil få erfare at dette blir krevende, ikke minst fordi omgivelsene i mange tilfeller ikke vil legge til rette for de løsningene som sett i et miljøperspektiv vil være de mest gunstige. Det er heller ikke noe ved universitetene som i utgangspunktet gjør dem spesielt godt egnet til å foreta store klimakutt. Det kan argumenteres for at det i alle fall er visse sider ved kjernevirksomheten som faktisk gjør det *vanskeligere* for universitetene enn andre deler av statsforvaltningen å skulle bli foregangsinstitusjoner. Mye av forskningen har eksempelvis behov for infrastruktur som med dagens tilgjengelige teknologi er svært forurensende og der det ikke er utsikter til å kunne skifte til miljøvennlige alternativer – i alle fall ikke på kort sikt. Ved UiT gjelder dette paradoksalt nok bl.a. deler av klimaforskningens avhengighet av fartøyer. Det vil være skadelig for UiTs troverdighet om det på slike områder fastsettes mål som det enten ikke er realistisk å nå, eller som forutsetter avvikling eller reduksjon av aktivitet som det er helt nødvendig å gjennomføre. Slike hensyn kan tale for å differensiere klimamålene mellom ulike deler av virksomheten.

UiTs klimaavtrykk

UiT har så langt ikke hatt et klimaregnskap for institusjonen som helhet. Gjennom deltagelse i nettverket «Klimapartnere Troms» har UiT likevel siden 2016 fått beregnet CO₂-fotavtrykket for Campus Tromsø ved hjelp av verktøyet «Klimakost»⁴. Selv om dette regnskapet altså ikke gir et dekkende bilde av det samlede volumet på UiTs utslipp, er det all grunn til å tro at det får frem de viktigste kildene som bidrar til UiTs fotavtrykk⁵.

Under er den siste resultatrapporten fra mai 2019 gjengitt i hovedkategorier og tall.

⁴ <http://www.klimakost.no>

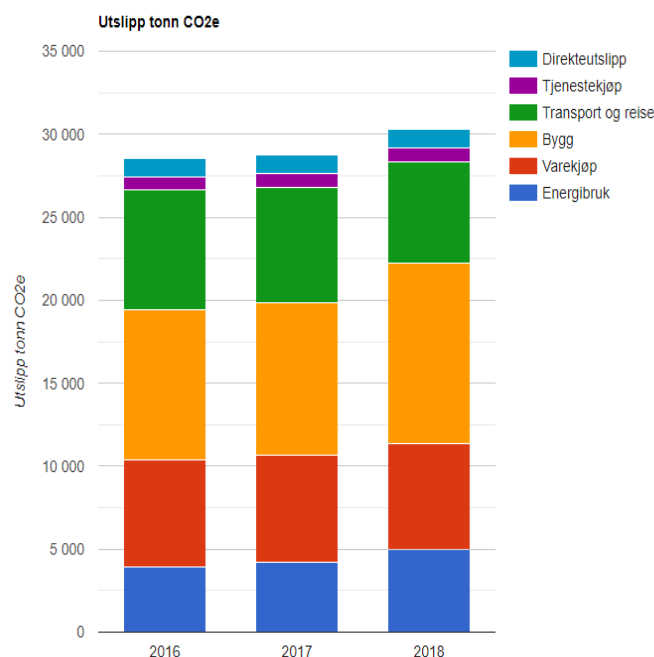
⁵ Et viktig unntak er at utslipp fra fartøy ikke er med i oversikten.

Resultatrapport

2015
2016
2017
2018

Klimapartnere Troms, UiT Norges arktiske universitet

Scope Hovedkategori Detaljert

Bidrag	2016	2017	2018
1 Energibruk	3 924,9	4 236,5	4 953,8
2 Varekjøp	6 434,7	6 394,4	6 388,1
3 Bygg	9 036,1	9 201,6	10 861,0
4 Transport og reise	7 238,3	6 980,7	6 106,9
5 Tjenestekjøp	801,6	837,4	861,9
6 Direkteutslipp	1 141,8	1 127,9	1 108,9
7 Sum	28 577,4	28 778,4	30 280,6

Rapporten viser at den klart største kategorien av utslipp kommer fra bygg. Bygningsmassen er også den viktigste driveren for utslipp knyttet til energibruk (økt bygningsmasse = økt forbruk av energi). De to siste hovedkategoriene er varekjøp og transport/reise. Går man under hver av hovedkategoriene, er investeringer i bygg og anlegg, innkjøp av inventar og utstyr, samt flyreiser de tre største enkeltkildene. Forklaringen på endringene som er registrert siden 2016 er at byggmassen har økt, mens det har vært en nedgang i reiseaktiviteten (uvisst av hvilken grunn). For at UiT skal få et fullstendig klimaregnskap som er sammenlignbart med andre institusjoner har UiT som ledd i BOTT-samarbeidet gått sammen med UiO, NTNU, UiB og NMBU om å velge en felles mal for føring av klimaregnskap. Det er satt ned en felles arbeidsgruppe som skal gi tilråding om valg av system høsten 2019.

Uten et fullstendig klimaregnskap med historiske tidsserier er det vanskelig å etterprøve kvantifiserte mål for utslippsreduksjon, men om man legger til grunn at UiT allerede har en god oversikt over de viktigste utslippskildene er det likevel ingenting i veien for å utvikle en tiltaksplan rettet mot reduksjon av utslipp innenfor hver hovedkategori (se nedenfor).

Arbeidet med en ny handlingsplan for bærekraft og miljøledelse

En rekke tiltak er aktuelle for å redusere UiTs klimaavtrykk og ivareta naturmangfoldet. For å få frem gode forslag til tiltak har rektor oppnevnt en egen «Bærekraftskomite», som bl.a. har hatt som oppdrag å gi innspill til revisjonen av UiTs handlingsplan for miljøledelse. I dialogen med komiteen har universitetsdirektøren gjennomgått tiltak som har vært (eller er i ferd med å bli) innført på andre institusjoner i sektoren, eller som drøftes og tilrås i tilgjengelige utredninger på feltet. Under er det laget en foreløpig oversikt som er sortert på hovedområdene som ble benyttet i den forrige handlingsplanen. I tillegg er det lagt til egne tiltak for å fremme naturmangfold. Det er i hvert tilfelle snakk om «bruttolister» som i det videre arbeidet både kan endres og suppleres med flere innsatsfaktorer.

BYGG OG ENERGI

Bygge ut egne anlegg for produksjon av fornybar energi

Ta i bruk varmepumpeteknologi

Ta i bruk bærekraftig betong

Erstatte fossil fyringsolje med bio-olje

Bruke mer vannbåren varme til oppvarming

Digitalisere bygningsmassen – SDI-anlegg

Etablere energibrønner for gjenbruk av varme

Stille krav om opprinnelsesgaranti på innkjøp av kraft

TRANSPORT

Innføre en intern «skattlegging» av flyreiser:

- Høyt nivå for ledelse og administrasjon
- Lavere nivå for reiser knyttet mot faglig aktivitet

Definere et sentralt mål for kutt i flyreiser, og pålegge hver enhet å vurdere om de kan sette strengere mål

Implementere retningslinjer for reiser som bidrar til å redusere bruken av fly og andre forurensende transportmidler (eks. «lavkarbon reisepolicy» utviklet av Centre for climate and energy transformation v/UiB)

Investere i bedre infrastruktur for digitale/virtuelle møter/konferanser og undervisning på alle campus

Redusere antallet tilgjengelige parkeringsplasser og innføre avgiftsparkering på alle campus

Bygge sikre sykkelparkeringsplasser samt flere gang- og sykkelveier på alle campus

Etablere utlånsordninger for el-sykkel på alle campus

Gjennomføre grønne kampanjer som legger til rette for bruk og reparasjon av sykler

AVFALL

Kutte ut all ikke-lovpålagt bruk av engangsprodukter

Bygge ut miljøstasjoner i tilknytning til alle bygg og fjerne individuelle avfallsenheter og tømning av slike

Innføre en elektronisk løsning for gjenbruk av utstyr mellom enheter

Etablere praktiske ordninger for å unngå kassering av møbler og annet utstyr som skal skiftes.

NATURMANGFOLD

Øke andelen grøntarealer på UiTs campus

Kartlegge det biologiske mangfoldet på egne arealer

Fremme biodiversitet på egne arealer gjennom tiltak for beplantning og pollinering

Fjerne fremmede arter og systematisk bruke lokalt verdifulle og norskdyrkede planter på campusområdene

Prioritere renovering av eksisterende bygningsmasse fremfor nye bygg som legger beslag på naturarealer

Prioritere innkjøp av kortreist mat og alternativer til rødt kjøtt på arrangementer i regi av UiT

Etablere energieffektive drivhus for lokal matproduksjon på campus

INFORMASJON OG ANDRE TILTAK

Etablere et internt klimafond som skattlegger ulike aktiviteter og genererer midler til interne klimatiltak

Lage/kjøre inn ulike klimakalkulatorer som viser bærekraften til ulike typer aktiviteter

Være pådriver for at statlige innkjøpsavtaler legger vekt på miljøkrav og tilrettelegging for klimavennlige valg

Være pådriver for endring av den statlige avhendingsinstruksen (som i dag hindrer salg og gjenbruk på flere områder)

Være pådriver for å legge inn bærekraftselement i Statens reiseregulativ

Flere av disse tiltakene er allerede igangsatt eller forberedt igangsatt på UiT. Hvor mange av dem som skal tas i bruk og hvordan de skal innrettes vil i stor grad avhenge av hvor ambisiøs UiT velger å være i sitt klima- og miljøarbeid. Før universitetsdirektøren setter i gang et omfattende arbeid med å vurdere enkelttiltak og implementeringen av dem, er det derfor hensiktsmessig at universitetsstyret diskuterer og fastsetter hvilke overordnede, langsiktige ambisjoner UiT skal ha. Spesielt dersom UiT skal forplikte seg på større utslippsreduksjoner enn det som følger av de internasjonale avtalene staten har inngått og Norges egen klimalovgivning, er det nødvendig med et systematisk tiltaksarbeid innenfor alle hovedkategoriene av utslipp. Listen gir en indikasjon på hvilke implikasjoner som vil følge av å sette et høyt ambisjonsnivå.

Alle aktuelle tiltak må i samband med utarbeidelsen av handlingsplanen vurderes ut fra flere kriterier. Universitetsdirektøren foreslår at følgende kriterier benyttes.

A) Estimert miljø- og klimaeffekt

Den reelle miljø- og klimamessige effekten av tiltakene er naturligvis helt avgjørende. Hvert tiltak bør vurderes ut fra potensiell reduksjon i CO₂-ekvivalenter og andre relevante miljøindikatorer. Samtidig vil det være den samlede effekten av alle tiltak som er avgjørende, spesielt dersom målsetningen skal være å gå i retning av nullutslipp innen relativt kort tid.

B) Økonomiske følger

De økonomiske følgene bør vurderes. Økonomisk sett er de aktuelle tiltakene av svært ulik karakter. Noen koster tilnærmet ingenting eller vil kunne medføre reduserte kostnader for UiT sammenlignet med dagens nivå. Andre tiltak, spesielt de som er knyttet til bygg og energi, vil derimot kreve investeringer som samlet sett vil kunne få en prislapp på flere hundre millioner kroner.

C) Følger for kjernevirksomheten

Mange av tiltakene har ingen innvirkning på kjernevirksomheten – verken i positiv eller negativ forstand. Andre tiltak vil derimot kunne påvirke den vitenskapelige aktiviteten direkte eller indirekte. Investeringer i bedre infrastruktur for digital undervisning vil eks. kunne styrke utviklingen av utdanningene ved UiT, men omfattende investeringer i bygg og miljøinfrastruktur

vil også lett kunne gå på bekostning av midler til vitenskapelig aktivitet. Likeledes vil strenge begrensninger i bruken av forurensende transportmidler kunne få en negativ innvirkning på kjernevirksomheten.

D) Administrasjon og forvaltning

De fleste av de aktuelle tiltakene vil kreve en eller annen form for administrativ oppfølging. Det er særlig viktig å vurdere omfanget av oppfølging opp mot den antatte miljømessige effekten av tiltaket. Tiltak som er krevende å administrere samtidig som miljøeffekten er liten eller usikker, bør unngås.

Forslag til videre prosess

Universitetsdirektøren vil benytte relevant kompetanse fra ulike deler av organisasjonen for å få foretatt gode vurderinger av tiltakslisten. Bærekraftkomiteen vil bli benyttet som referansegruppe og ekstern bistand vil bli trukket inn der det er nødvendig. Kunnskapsdepartementet har gitt Asplan Viak i oppdrag å «*utvikle og ta i bruk grønne indikatorer for å synliggjøre og overvåke klima- og miljøeffekter i campusutvikling*»¹. Føringer og systemer som innføres fra departementets side i forlengelsen av dette oppdraget vil bli tatt inn i UiTs videre arbeid.

Universitetsdirektøren tar sikte på å komme tilbake til styret med endelig forslag til handlingsplan innen mars 2020. Tiltak som kan iverksettes før den tid vil kunne implementeres før styret har foretatt den formelle behandlingen. Universitetsdirektøren anbefaler at styret gir fullmakt til dette med mindre tiltakene har en kostnadsramme som krever endringer i fastsatte budsjetttrammer.

Jørgen Fosslund
universitetsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og krever ikke signatur

Vedlegg

1 Handlingsplan miljøledelse 2014-2017